

Kraków, luty 2022 r.

dr hab. Celina Juda, em. prof. UJ

Recenzja

dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr Kamena Rikeva

Защото е на скрито... Християнският светоглед в творчеството на Атанас Далчев/ Ponieważ jest w ukryciu... Światopogląd chrześcijański w twórczości Atanasa Dałczewa, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2020, ss. 340.

Doktor Kamen Rikev jest absolwentem studiów na kierunku filologia słowiańska, specjalność <polski język i literatura>. Dyplom magisterski uzyskał w 2000 r. na podstawie pracy napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Bojana Biołczewa (*Творчеството след Освиенцим. Възгледи за поезията и поетическото в първите стихозбирки на Ч. Милош и Т. Ружевич/ Twórczość po Oświęcimiu. Koncepcja poezji i poetyckości w pierwszych powojennych tomach poetyckich Cz. Miłosza i T. Różewicza*). Stopień doktora uzyskał w 2010 r. na podstawie napisanej pod opieką naukową doc. dr Kaliny Bachnewej rozprawy

Творец и творба в старополската мерена печ/ Autor a dzieło w staropolskiej mowie wiązanej.

W latach 2000-2011 mgr Rikev został zatrudniony w macierzystej uczelni, Uniwersytecie Sofijskim im. św. Klemensa Ochrydzkiego, na Wydziale Filologii Słowiańskich, w Katedrze Literatur Słowiańskich. Następnie, przez pięć lat (2011-2016), delegowany przez Ministerstwo Edukacji i Nauki Republiki Bułgarii, prowadził w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej lektorat języka bułgarskiego oraz zajęcia z rodzimej literatury i kultury.

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy jest zróżnicowany tematycznie, znaczący ilościowo i ważny dla rozwoju slawistyki literaturoznawczej. Ogłaszane w monografiach i czasopismach naukowych teksty pisane po angielsku, bułgarsku czy również po polsku, wyróżnia jasny koncept i merytoryczne uporządkowanie. Nie zaskakuje fakt, że pierwsze teksty dr Kamena Rikeva, wychowanka zespołu wybitnych polonistów Uniwersytetu Sofijskiego (prof. prof. Bojan Biołczew, Panajot Karagiozow, Kalina Bachnewa), dotyczą literatury i kultury polskiej. Publikacje, z okresu przed uzyskaniem stopnia doktora, wskazują także, że ich autor zręby tożsamościowego profilu badawczego tworzył rezygnując z kardynalnego ograniczania perspektywy egzegezy (np. epoka/ nurt/ forma). Treści, sposób organizacji jedenastu (11) artykułów jasno dowodzą, że nie tylko swobodnie i oryginalnie analizuje współczesną prozę (J. Pilch), ale precyzyjnie i w uprawniony metodologicznie sposób komentuje zawilności liryki powojennej (konfrontacja wybranych strategii ideowo-stylistycznych charakterystycznych dla dzieł Cz. Miłosza i T. Różewicza). W kilku pracach podejmuje kwestie z zakresu poetyki,

formy i rozwiązań stylistycznych zastosowanych w wybranych wierszach J. A. Morsztyna czy W. Potockiego. Warto zwrócić uwagę, że systematycznie w pracach bułgarskiego polonisty czytelny jest zamysł, aby w uzasadnionych okolicznościach wiązać/ porównywać ze sobą konteksty polskiej i bułgarskiej narracji literackiej i kulturowej. Nie mamy tutaj do czynienia z oczywistymi referencjami – Rikev poszukuje istoty znaczeń owych relacji na poziomie twórczego dialogu osobowości świadomych roli podobieństw i różnic w kształtowaniu artystycznej identyfikacji własnej poprzez gesty/ pozycje cudzego doświadczenia i odwrotnie. W ten sposób uchwycone zostaje sedno owocnej konfrontacji „swojego” z „cudzym” (przywołanie roli poetki, ale i tłumaczki Dory Gabe w znaczący sposób oddziaływującej na budowanie pomostów bułgarsko-polskich). Podobny wynik dr Rikev osiąga skutecznie konfrontując postawy ideowe bohaterów emblematycznych dla twórczości A. Konstantinowa, T. Różewicza i S. Mrożka – postaci wprowadzanych do komunikacji artystycznej w różnych okolicznościach historyczno-literackich.

Z trzydziestu pięciu (35) artykułów, które dr Kamen Rikev ogłosił po uzyskaniu stopnia doktora, wyłania się postawa sławisty przekonanego o wartościach humanistyki zorientowanej na otwarty charakter refleksji, na eksplorację szerokiego tła komponentów geokulturowych. Rozważania tak prowadzone dowodzą, że autor proponuje ideowo i poznawczo interesujący ogląd badanej materii rozszerzając i indywidualnie modyfikując proponowane do tej pory ustalenia specjalistów dziedziny.

Bardzo ważnym dopełnieniem tych osiągnięć jest autorskie studium, antologia: *Два зубъра и муза. Полската литература XV-XVIII век – епохи, автори текстове*. София 2014, ss 352, ISBN 9786191660254/ *Dwa żubry i muza. Literatura polska XV-XVIII w. – епохи, автори тексты*. Materia tomu opracowanego przez dr Rikeva jest dla polonisty bułgarskiego nie tylko solidnym przewodnikiem pozwalającym zorientować się w materii gospodarstwa literackiego epok, która dla wielu Polaków bywa zawiła i której znajomość ogranicza się do kanonu lektur szkoły średniej. W komentarzach na temat publikacji słusznie podkreślano, że kompendium dr Rikeva (wybór, tłumaczenie, artykuły, przypisy) wykracza poza granice gatunku chrestomatii/ skryptu akademickiego. W moim odczytaniu Autor przede wszystkim odsłania tajniki wiedzy erudyty, a jednocześnie dzieli się z czytelnikiem pasją studiowania dziedziny i swoją wiedzą, aby w istotny sposób rozszerzyć i pogłębić horyzonty poznawcze odbiorcy.

Większość jego prac znajduje metodologiczne umocowanie w literaturze przedmiotu autorstwa bułgarskich specjalistów, ale tendencje systemowe i pozasystemowe występujące w idiomie badanych literatur są również konfrontowane z ustaleniami humanistów opisujących paralelne zjawiska w literaturze polskiej oraz refleksji naukowej spoza kręgu sławistycznego. Tak obrana strategia podmiotowo-przedmiotowa pozwala adekwatnie deszyfrować semantykę symboli, mitów i uroszczeń kształtujących doświadczenia bohaterów słowiańskich rzeczywistości opisywanych w literaturze i przekonująco uzasadnić opisywane typy narracji, dialogów literatur i kultur. Opublikowany przed habilitacją dorobek cechuje metodologiczna skuteczność i krytycyzm. Niejednokrotnie

wskazuje na umiejętności polemiczne Autora – klarownie artykułującego swoje racje badawcze – zarówno w odniesieniu do stanowisk rodzimej slawistyki, jak i kręgu polskich, znawców przedmiotu.

Należy w tym miejscu wspomnieć o istotnej dla procesu powstawania i prezentowania dokonań humanistyki slawistycznej aktywności dr Rikeva. Badacz, w czasie, gdy pracował na Wydziale Filologii Słowiańskich w Uniwersytecie Sofijskim, pięciokrotnie był zapraszany do prac zespołów uznanych specjalistów kwalifikujących i redagujących bardzo zróżnicowaną materię wypowiedzi (jeśli chodzi o wybór metodologii, zainteresowania badawcze), a ostatecznie publikowane w naukowych monografiach (pokłosie konferencji międzynarodowych lub teksty korespondujące z naukowymi zainteresowaniami adresata tomu).

Imponująca jest również aktywność konferencyjna. Przed uzyskaniem stopnia doktora uczestniczył w 13 konferencjach (krajowych i międzynarodowych). W latach 2010-2020 wyniki badań, własne opinie dotyczące problematyki humanistyki, literaturoznawstwa, slawistyki zaprezentował na 29 konferencjach i forach dyskusyjnych.

Monografia Kamena Rikeva: *Защото е на скрито ... Християнският светоглед в творчеството на Атанас Далчев*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2020, ss. 340 wpisuje się w ważny nurt refleksji naukowej dotyczącej procesów rekonstrukcji i reinterpretacji tradycji kulturowej plasowanej w obrębie bułgarskiego dyskursu duchowości, religijności, sensów i sposobów praktykowania wiary. Studium nie jest kolejną próbą uporządkowania

dotychczasowych ustaleń na temat liryki Atanasa Dańczewa. Jest przede wszystkim nowatorsko pomyślaną, kompleksową narracją badawczą odsłaniającą te aspekty liryki i innych form twórczości poety, które w dosłownym i przenośnym sensie często zaważały krytykom, a szczególnie oficjelom zarządzającym BRL-owskimi instytucjami kultury, bezradnym wobec osobności i wsobności artystycznego credo poety. Autor pracy podjął trudny i interesujący temat, wymagający wiedzy merytorycznej z zakresu problematyki rodzimej, bułgarskiej literatury oraz orientacji w rozległych i pomocniczych dziedzinach (historycznoliterackich, kulturowych, teoretycznych).

Pisać i komentować poezję Dańczewa oznacza dla badacza gotowość – na poziomie elementarnym – do działania i rozpoznawania biegunowo odmiennych realiów historycznoliterackich oraz wypracowania narzędzi analityczno-interpretacyjnych sensownie objaśniających procesy twórcze pozostające w zgodzie z programową wsobnością/ osobnością Dańczewa. Chodzi o artystę, który jądro swojej artystycznej tożsamości projektował i praktykował w wielostronnie ideowo i estetycznie zorientowanym czasie międzywojnia. W synkretycznie zorientowanym świecie sztuki, gorączkowa rywalizacja rzeszy twórców, aby skutecznie zakwestionować porządek symbolistycznej sztuki i zyskać miano piewcy „nowego i oryginalnego” stylu oznaczała emocjonalność, spontaniczność, w niektórych przypadkach euforyczny krzyk i niepokój słowa. W przypadku Dańczewa, choć poecie zależało na wspólnotowej identyfikacji, trzeba mówić o dystansie i skłonności do estetyzacji tego, co prozaiczne. Wystarczy przestudiować lirykę zamieszczoną w tomikach, które ukazały się w latach 1926 – 1943, nie pomijając

także artykułów krytycznych z lat 20-tych i 30-tych. Akt drugi dopełnia biografia autora tomów poetyckich, które ukazały się w latach 60-tych i 70-tych XX w. oraz eseistyczno-krytyczne *Fragmenty*. Dla dr Rikeva przedmiotem badań jest komplementarny idiom, „tekst Atanas Dałczew”, czyli rozumiany wielostronnie całościowy kształt dokonań twórcy, który nie odrzucając potrzeby więzi sztuki z rzeczywistością wskazywał wartość „dopełnienia życia i jego wzbogacenia poprzez projekcję duszy artysty na płaszczyźnie wyobrażenia, marzeń i ideałów ...”.

Praca *Защото е на скрито ...* ma przemyślaną kompozycję – osiem rozdziałów pełni funkcję stabilnego i przejrzystego korpusu wywodu skorelowanego z wyeksponowaną w tytule problematyką (ss.7-288). Część dziewiąta zawiera bibliografię (ss.289-315). Dwa ostatnie segmenty to streszczenia treści monografii (w języku angielskim – ss. 317-328 oraz polskim – ss. 329-340).

Rozdział I (*Далчев отново и отново/ Nieustannie Dałczew* (ss.7-39) należy traktować jako dobrze przygotowane wprowadzenie mające objaśnić, między innymi, ramę metodologiczną ujęcia (synchroniczne podejście do tekstów, badanie relacji filozofia/ religia, wiara/ kultura, sztuka chrześcijańska a aspekt religijności we wspólnocie cerkiewnej. Dr Rikev posiłkuje się stanowiskami Dory Kolewej, Edwina Sugareva oraz Sawy Siwriewa). Rozdziały II-IV: *Далчев християнин/ Dałczew chrześcijanin* (ss. 41-105), *Религиозната проблематика у ранния Далчев/ Problematyka religijna we wczesnej poezji Dałczewa* (107-150), *Умирацията свят/ Umierający świat* (151-189) mają charakter rekonstrukcji zasad gramatyki filozofii słowa poetyckiego, liryki Dałczewa pisanej w okresie międzywojennym, poety skoncentrowanego na biegunowo odmiennym sposobie wyrażeniu ukrytego piękna

człowieka – wizerunku poetyckim - jednocześnie introwertycznym i spontanicznym, zdolnym odtworzyć niewidzialne i widzialne aspekty urody egzystencji. Ustalenia proponowane w rozdziałach V - *Проявленията на любовта/ Emanacje miłości* (ss. 191- 230) oraz VI- *Чудесното според Далчев/ Cudowne według Dałczewa* (ss. 231-250) dowodzą jak uważnym obserwatorem słowa jest dr Rikev, a też jak wyrazista i silna jest podmiotowa tożsamość metodologiczna Autora.

Zaproponowana precyzyjna egzegeza liryki świadczy o woli odświeżania, a zwłaszcza przepracowywania tych problemów, które dla znawców przedmiotu, np. ze względu na utrwaloną tradycję badawczą, obyczaj, ugruntowany porządek, a nawet tabuizację, funkcjonują w obrębie dyscypliny w spetryfikowanym kształcie. Zamykający monografię rozdział: *Защото е на скрито...християнския светоглед и литературен процес/ Ponieważ jest w ukryciu...Światopogląd chrześcijański a proces literacki* (ss. 275-288) w gruncie rzeczy cechuje formuła otwartości, zaproszenia do dyskusji o bohaterze rozprawy, wartości twórczości artysty. Odbiorca pozostaje w przekonaniu, że narrację zbudował ktoś, kto nie tylko bardzo dobrze rozumie co czyta, ale ktoś, kto swoich racji dotyczących sposobu obcowania z lekturą nie traktuje jako dogmatycznego przesłania. Dr Rikev zaproponował jedną z możliwych, bardzo klarownie objaśnionych strategii deszyfrowania kodu pisarskiego i objaśniania dałczewowskiego „fenomenu personalistycznego” (mam na myśli zaproponowany przez Michaiła Nedelczewa sposób rozumienia bułgarskiego personalizmu). W opublikowanych przed laty: *Дневник/ Dziennik* (1995) Borisa Delczewa i wydanych rok później esejach Bożdara Kunczewa *Напред и назад/ W przód i z powrotem* passusy dotyczące Dałczewa odsłoniły, w moim

odbiorze, komplementarność słowa artystycznego w wymiarze chrześcijaństwa bezwyznaniowego, ale ta kwestia pozostaje do rozważenia w kolejnych dyskusjach na temat twórczości Atanasa Dańczewa.

Rozprawa habilitacyjna dr Kamena Rikeva jest propozycją badawczą wyróżniającą się syntetycznym, indywidualnym ujęciem omawianej problematyki, przekonującym doбором materiału egzemplifikacyjnego. Dla współczesnego badacza literatury, humanisty, napisana po bułgarsku, w języku ojczystym Autora monografia opublikowana w lubelskiej oficynie uniwersyteckiej, pozostaje ważnym znakiem aprobaty dla geokulturowej aktywności slawistycznej. Dr Kamen Rikev doskonale czyta nie tylko konteksty, realia i aurę dańczewowskiej intelektualnej estetyzacji prozaiczności. Odczytanie „tekstu Dańczew” pełnię podmiotowości zyskuje dopiero wtedy, gdy, tak jak w ujęciu Habilitanta, udaje się wypracować skuteczne antidotum na pielęgnowany jednostronny, spetryfikowany wizerunek zjawiska, a zasadą jego oglądu jest szczególnie maksymalnie aktywny – jako czynnik mentalnych operacji, za pośrednictwem których zbiorowość bułgarska kształtuje swoisty język wyobrażeń o świecie.

Dr Kamen Rikev z pewnością zdawał sobie sprawę z tego, że każda nowa próba opisu analizowanego i interpretowanego zjawiska nie prowadzi do jednoznacznego i ostatecznego zamknięcia problematyki badawczej. Otwartą kwestią pozostaje zdefiniowanie zdawałoby się już dobrze rozpoznanej i opisanej wszechstronnie, a dla mnie meandrycznej i skomplikowanej semantyki frazy *chrześcijański światopogląd*. Wbrew obiegowemu przekonaniu, wyrażenie, ze względu na swój synkretyczny charakter, skazuje jej admiratorów na jakiś rodzaj

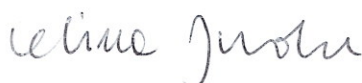
zawahania, niepewności ontologicznej. Analizy stosowane w monografii, uwzględniające i tłumaczące opresyjne działanie kulturowego dyskursu, prowadzą do konkluzji otwierających, a nie zamykających granice pola dyskusji. Zaletą wypowiedzi Habilitanta jest więc skrupulatne odsłanianie i ujawnienie tych elementów paratekstów czy metatekstów, które wytrącają interpretację z utartych torów koniunkturalnego wykorzystywania kontekstów pewnych. Rozpoznanie idiomatycznie zorganizowanego znaku twórczości „transgresywnej” (określenie dotyczy sytuacji, która, ze względu na wydarzenia dziejowe – swobody twórcze okresu międzywojnia zdewastowała ideologia czasu BRL-u), labilnych świadomościowych postaw, jest więc zadaniem trudnym, by nie powiedzieć ryzykownym wyzwaniem slawistycznym. Niezależnie od pułapek czyhających na badacza literatury, dylematów, czy w tych okolicznościach wysiłek analityczno-interpretacyjny uznany zostanie za sukces, należy jednoznacznie stwierdzić, że studium: *Защото е на скрито ... Християнският светоглед в творчеството на Атанас Далчев*, jest pracą oryginalną i w wielu aspektach nowatorską. Ujawnia zdolność jasnego, celnego rozszyfrowywania konwencji, języka badanego zjawiska. Jest przekonująco umocowana w planie teoretycznym i wymiarze tradycji/ historii literatury.

Spectrum zainteresowań kulturami i literaturami słowiańskimi obejmuje jeszcze działania translatorskie. Na bułgarski, oprócz tekstów umieszczonych we wspomnianej wyżej *Antologii* dr Rikew, przetłumaczył wiersze Cz. Miłosza, poetów polskich debiutujących po 1989 r. czy sztukę sceniczną J. Pilcha *Narty Ojca Świętego* (tekst był dwukrotnie prezentowany publicznie). Wiele przekładów ukazało

się w czasopismach kulturalnych. Rikew jest autorem tłumaczeń tekstów teoretycznych z zakresu literaturoznawstwa. Przekłady dr Kamena Rikeva zyskują najwyższą z możliwych ocenę merytoryczną. Proponowane teksty znacząco rozszerzają obecność poloników w kulturze bułgarskiej i bulgarików w kulturze polskiej.

Konkludując: nowatorska rozprawa habilitacyjna, oraz cały, o wysokich walorach erudycyjnych i intelektualnych, różnorodny dorobek naukowy dr Kamena Rikeva, a także jego osiągnięcia dydaktyczno-organizacyjne, spełniają warunki przewidziane stosowną ustawą.

W związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Habilitanta do dalszych etapów procedury.

dr hab. Celina Juda, em. prof. UJ